

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ

İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

Journal of the Faculty of Divinity of Çukurova University

Cilt / Volume: 25 • Sayı / Issue: 2 • Aralık / December 2025 • 47-67

e-ISSN: 2564-6427 • DOI: cuilah.1755961

İÇSEL DİNİ YÖNELİM, SORUMLULUK VE ÖZ DÜZENLEME: ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ ÖĞRENCİLERİ ÖRNEĞİ

Intrinsic Religious Orientation, Responsibility, and Self-Regulation: A Study on Çukurova University Students

Şule TURAN

Doktora Öğrencisi, Çukurova Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi Anabilim Dalı, Adana, Türkiye

PhD Student, Çukurova University, Faculty of Divinity, Department of Education of Religion, Adana, Türkiye

turans@cu.edu.tr

<https://orcid.org/0009-0006-7552-9269>

Asım YAPICI

Prof. Dr., Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Psikolojisi Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye

Prof. Dr., Social Sciences University of Ankara, Faculty of Theology, Department of Philosophy and Religious Sciences, Chair for Psychology of Religion, Ankara, Türkiye

asim.yapici@asbu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-7041-9064>

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/ Received: 01.08.2025

Kabul Tarihi/Accepted: 28.12.2025

Yayın Tarihi/Published: 31.12.2025 Bu çalışma, "Dindarlık ile Sorumluluk ve Öz Düzenleme Arasındaki İlişki: Çukurova Üniversitesi Örneği" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

İntihal Taraması/Plagiarism Detection: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi/This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Şule Turan-Asım Yapıcı)

Telif/Copyright: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi/Published by Çukurova University Faculty of Divinity, 01380, Adana, Turkey. Tüm Hakları saklıdır / All rights reserved.

İÇSEL DİNİ YÖNELİM, SORUMLULUK VE ÖZ DÜZENLEME: ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ ÖĞRENCİLERİ ÖRNEĞİ

Intrinsic Religious Orientation, Responsibility, and Self-Regulation: A Study on Çukurova University Students

Öz

Bu araştırma, üniversite öğrencilerinin içsel dini yönelimleri ile sorumluluk ve öz düzenleme arasındaki ilişkiyi ve bu ilişkinin yordayıcı rolünü incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma örneklemini 2017-2018 eğitim öğretim yılında Çukurova Üniversitesi'ne bağlı fakültelerde öğrenim gören ve kolayda uygun örneklem yöntemiyle seçilen 429 öğrenci oluşturmaktadır. Veriler; demografik bilgi formu, İçsel Dini Motivasyon Ölçeği, Sorumluluk Duygu ve Davranışı Ölçeği, Algılanan Öz Düzenleme Ölçeği kullanılarak toplanmış, SPSS 25 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Normal dağılım gösteren veriler Pearson Korelasyon, Basit ve Çoklu Doğrusal Regresyon teknikleriyle değerlendirilmiştir. Bulgular, içsel dini motivasyon ile sorumluluk ve öz düzenlemenin 'açık olma' alt boyutunda pozitif yönlü ilişkiler olduğunu göstermiştir. Ayrıca içsel dini motivasyonun sorumluluk ve öz düzenlemeyi anlamlı düzeyde yordadığı, özellikle sorumluluk düzeyinin öz düzenlemeyi güçlü biçimde yordadığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, İçsel Dini Motivasyon, Sorumluluk Duygusu, Sorumluluk Davranışı, Öz Düzenleme.

Abstract

This study aims to examine the relationship between university students' intrinsic religious orientations, responsibility, and self-regulation, as well as the predictive role within this relationship. The sample of the study consists of 429 students from various faculties of Çukurova University who were studying during the 2017-2018 academic year, selected through the convenience sampling method. Data were collected using a demographic information form, the Intrinsic Religious Motivation Scale, the Responsibility Feelings and Behaviors Scale, and the Perceived Self-Regulation Scale, and analyzed with the SPSS 25 package program. Since the data showed a normal distribution, Pearson Correlation, simple linear regression, and multiple Regression techniques were used for analysis. The findings revealed positive relationships between intrinsic religious motivation, responsibility, and the "openness" sub-dimension of self-regulation. Moreover, it was found that intrinsic religious motivation significantly predicted responsibility and self-regulation, and that responsibility in turn strongly predicted self-regulation.

Keywords: Psychology of Religion, Intrinsic Religious Motivation, Sense of Responsibility, Responsible Behavior, Self-Regulation.

GİRİŞ

Bir insanın birey oluşu, temelde sorumluluk bilinci geliştirerek öz düzenleme becerisi kazanmasıyla yakından ilişkilidir. Bu bağlamda birey olmak, kişinin karşılaştığı zorlukların üstesinden kendi iradî davranışlarıyla gelebilmesi, dolayısıyla kendi eylemlerinin gerektirdiği sorumluluğu üstlenebilmesi anlamına gelmektedir ([Toedter,1981](#)). Şayet kişi, davranışlarının sorumluluğunu üstlenmek yerine sıklıkla “neden bulma”, “yansıtma”, “yer değiştirme” ya da “dışsallaştırma” gibi savunma mekanizmalarına başvuruyorsa, onun birey olma süreci henüz gerçekleşmemiş demektir.

Tarihsel süreç içerisinde toplulukçu (kolektivist) yapıdan bireyci (individualist) yapıya doğru evrilen toplumsal ve bireysel değişim süreci, bireyin kendi hayatının ve kaderinin sorumluluğunu üstlenmesini zorunlu kılan yeni bir paradigmayı beraberinde getirmiştir ([Acartürk, 2016, s. 17-20](#)). Ancak bahsedilen değişim sürecinde ya bireyleşme ile bencilleşme birbirine karışmaya başlamış ya da Fromm’un (1997) “Özgürlükten Kaçış” olarak tanımlandığı süreç tezahür etmiştir. Bilhassa bireysel arzu ve taleplerin ön plana çıkmasıyla birlikte bireyin sosyal bağları zayıflamaya, dahası çevresiyle kurduğu veya kurması beklenen uyum ilişkisi bozulmaya yüz tutmuştur. Çünkü birey ile toplumun adeta birbirine karşıt iki kutup gibi değerlendirilmesi, bireyselleşmenin özünde barındırdığı özgürleşme potansiyelini yabancılaşma ve çatışma dinamiklerine dönüştürme riski taşımaktadır. Özellikle 1980’li yıllardan itibaren, Y kuşağı, milenyum sonrası Z kuşağı ve dijital çağın yerlileri olarak tanımlanan İ nesli özelinde, bireyselleşmenin kimi zaman sınırları zorlayan boyutlara ulaştığı ileri sürülmektedir. Bu kuşaklarda gözlemlenen bireyselleşme eğilimlerinin, kimi durumlarda benmerkezcilik (egosantrizm) ve bencilik (egoizm) ile örtüştüğü ifade edilmektedir. ([Twenge, 2009;2018; Yapıcı, 2018](#)) Buna bağlı olarak, insanların bireysel ve toplumsal sorumluluk düzeylerinde görece zayıflama yaşandığı; kimlik ve kişilik özelliklerinin bütünlüklü bir yapıdan uzaklaştığı, hatta dağınık ve değişken bir görünüm sergilediği ileri sürülmektedir ([Twenge, 2018; Yapıcı, 2018](#)). Ayrıca hız ve hız odaklı yaşam biçiminin tercih edilmesi, bireylerin öz kontrol ve öz düzenleme kapasitelerini zayıflatan bir etken olarak değerlendirilmektedir ([Yapıcı, 2017](#)). Bu çerçevede birey olmanın sadece bir kimlik beyanı değil, aynı zamanda içsel sorumluluk, sosyal aidiyet ve öz disiplin ekseninde sürdürülebilir bir denge kurma süreci olduğu söylenebilir. Modern bireyin karşı karşıya olduğu sorunların önemli bir kısmı, söz konusu dengenin sağlanamamasıyla yakından ilişkilidir. Buradan hareketle bireyleşme olgusunun hem kişisel bir inşaa hem de toplumsal uyumla iç içe geçmiş çok katmanlı bir dönüşüm süreci olduğunu söylemek mümkündür.

Modern dünyada, din ve dindarlık algılarıyla birlikte dini yaşayış biçimlerinde de değişim ve dönüşüm yaşanmıştır. Sürecin izini sürebilmek için dindarlığın geleneksellikten modernliğe oradan da post modernliğe doğru nasıl bir değişim gösterdiğini dikkate almak gerekir. Çünkü kurumsal dindarlıktan bireysel din ve maneviyatçılığa (spirituelliğe) doğru bir dönüşümün yaşandığı, dolayısıyla dinin gündelik hayatta hissedilen etkisinin azaldığı sıklıkla vurgulanmaktadır ([Yapıcı, 2017; 2018; 2020](#)). Bu süreçte bireyin içsel yaşantılarına, anlam arayışına, kendini gerçekleştirme arzusuna, öz disiplin ve öz sorumluluk bilincini geliştirmeye zemin hazırlayan dini ve manevi yönelimlerin daha çok tercih edildiği yönünde tespitler mevcuttur ([Cengiz, Küçükkural ve Gür, 2021; Düzgüner, 2021](#)). Vurgulamak gerekir ki burada bahsedilen tespitler, genelleme değil eğilim belirtmektedir. İster geleneksel kurumsal dini hayat içinde isterse bireysel dindarlıklar kapsamında değerlendirilsin bireyin dini ve manevi güdülenmesi dışsal olabileceği gibi içsel de olabilir ([Pargament, 2015](#)). Dini güdülenmenin içsel olması bireyin sorumluluk bilincini de etkileyebilir. Tam da bu noktada bu araştırma, içsel dini yönelim bağlamında dindarlık ile sorumluluk ve öz düzenleme arasındaki ilişkinin anlamlılık seviyesini ve bu değişkenlerin birbirlerini yordama düzeylerini ampirik açıdan tespit etmeyi amaçlamaktadır.

1. KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Dindarlık ve Dini Yönelim Biçimleri

Psikolojik düzeyde dindarlık, kutsalla ilişkili anlam arayışı ([Pargament, 1997](#)), dinin bireyin zihninde anlam kazanması ve bu anlamın bireye inancıyla uyumlu roller sunması ([Holm, 2004](#)), kutsal öğretilerin bireyin günlük yaşamında pratik olarak tezahür etmesi ([Kayıklık, 2006](#)), içselleşen dini inançların gündelik hayatta etkisini hissettirmesi ([Yapıcı, 2013](#)) şeklinde görece farklı hususlara atıfla tanımlanmaktadır. Dini yönelim olgusu ise bireyin inandığı dini, hangi motivasyonla yaşadığına atıf yapmaktadır. Bireyin din ile kurduğu ilişkinin yapısını anlamaya yönelik yaklaşımlar arasında motivasyonel temelli dindarlık tiplmesi dikkat çekicidir. Allport ([2004](#)) dindarlığı ilk olarak *olgunlaşmamış* (immature) ve *olgunlaşmış* (mature) biçiminde sınıflandırmıştır. Daha sonra Allport ve Ross ([1967](#)) *dış güdümlü* (extrinsic) ve *iç güdümlü* (intrinsic) dinî yönelim biçimlerini geliştirmiştir. Dış güdümlü dindarlık, bireyin dini daha çok dışsal fayda elde etmek amacıyla kullandığı bir yaklaşımı ifade eder. Bu tür bireyler için din, sosyal statü kazanımı, çevresel kabul görme isteği, aidiyet ihtiyacını karşılama arzusu ya da kişisel menfaat sağlama gibi hedeflere ulaşmak için bir araç konumundadır. Dolayısıyla dini inançlar ve uygulamalar, içten gelen bir bağlılıktan ziyade pragmatik gerekçelerle yönlendirilir. Buna karşın iç güdümlü dindarlık, bireyin içselleştirdiği dini inançlarını yaşam felsefesine dönüştürdüğü bir yönelimi temsil eder. Bu tip bireyler, dini değerleri yalnızca kabul etmekle kalmaz, aynı zamanda bunları yaşam tarzlarının ayrılmaz bir parçası hâline getirir. İç güdümlü bireyler, dini bir araç olarak değil bir amaç olarak görürler. Kayıklık ([2003, s. 133](#)) bu yönelimi "derûnî dindarlık" olarak adlandırmakta ve bu tür bireylerin dini yaşamlarında içten gelen bir samimiyet, bireyselleşmiş bir inanç ve ruhsal bir olgunluk sergilediklerini ifade etmektedir.

Allport'un bahsi geçen ikili yaklaşımına ek olarak, Batson, Schoenrade ve Ventis ([2017](#)) dinî yönelimi daha geniş bir perspektife taşıyarak *arayış/sorgulama dindarlığı* kavramını literatüre kazandırmışlardır. Batson ve arkadaşlarına göre arayış dindarlığı, bireyin dini inançlarını kesin ve değişmez doğrular olarak kabul etmeden, varoluşsal sorunlar ve ahlaki ikilemler karşısında sorgulayıcı ve açık uçlu bir tutum benimsemesini ifade eder. Bu yaklaşımda birey, inançlarını yaşam boyu süren bir sorgulama sürecinde yeniden değerlendirir ve anlamlandırır. Buna göre arayış dindarlığının "sorgulamaya açıklık", "varoluşsal duyarlılık" ve "tutarsızlıkla baş edebilme" gibi üç temel özelliği vardır. Arayış dindarlığının özellikle entelektüel düzeyi yüksek bireylerde ve dinî meseleleri eleştirel bir zihinle ele alan çevrelerde daha yaygın olduğu kanaatinde (Karaca 2011, s. 97-98).

Bazı araştırmacılar, dördüncü tip olarak *katı kuralcı/köktenci* (fundamentalist) dinî yönelimden bahsetmektedir. İnancın, temel dinî metinlerde belirtildiği gibi yaşanması arzusunda ısrarcı olan katı kuralcılar/köktenciler (McFarland, 1989; Altemeyer ve Hunsberger, 1992) dinî inanç ve uygulamaları aslına sadık kalarak tavizsiz bir biçimde yaşamaya gayret eder (Ercan, 2009). Bunlar, dinî konularda değişime oldukça kapalıdır. Gri tonları görmek istemediklerinden, siyah ve beyaz olarak ikili bir algıya sahiptirler. Bu nedenle dinî öğretilerin değişmesi, değiştirilmesi ve tartışılması fikrinden uzak durma eğilimindedirler. Görüleceği üzere bu yönelimin temelinde, inanılan dinin öğretisi ve kurallarının tartışmaya ve eleştiriye kapalı tutulması söz konusudur (Yapıcı, 2002).

1.2. Dindarlık ve Sorumluluk

Tıpkı dindarlık kavramı gibi *sorumluluk* ve *öz düzenleme* (self-regulation) kavramları da farklı bakış açılarından hareketle tanımlanmaktadır TDK *Güncel Türkçe Sözlük*'te ([2022](#)) sorumluluk: "kişinin kendi davranışlarını ya da yetki alanına giren bir olayın sonuçlarını üstlenmesi" ve "mesuliyet" olarak tanımlanmaktadır. Cüceloğlu'na ([2002](#)) göre sorumluluk, bireyin yaşantısı dahilindeki olaylar karşısında hem vicdanına hem de dış otoritelere karşı hesap vermeye hazır olması durumudur. Dodurgalı ([2013](#)) ise sorumluluğu; kişinin kendisine, ailesine ve üyesi bulunduğu topluma karşı vazifelerini bilinçli olarak yerine getirmesi şeklinde ifade etmektedir. Sorumluluk sahibi birey, kendi kararlarını alabilen, karar alırken elindeki kaynakları etkin kullanabilen, değer yargılarına göre hareket eden, bağımsız düşünebilen, özgüvenli,

başkalarının haklarını gözeterek kendi ihtiyaçlarını karşılayabilen ve yaptığı eylemlerin sonuçlarını üstlenebilen kişidir. Dolayısıyla birey hem yaptıklarından hem de yapmadıklarından sorumludur. Sorumluluğunu yerine getirdiğinde toplum nezdinde saygı görürken sorumluluk almaktan kaçındığında ise bunun sonuçlarını kabullenmesi ve başkalarını suçlamaktan uzak durması beklenir ([Douglass, 2001, s. 3](#)).

Psikolojik açıdan değerlendirildiğinde, bireydeki sorumluluk duygusunun istenilenden ya da olması gerekenden yüksek veya düşük seviyede olması, olumsuz sonuçlar doğurabilir. Diğer duygu ve düşünce alanlarında olduğu gibi, bireyin sorumluluk duygusunda da denge ve ölçülülük içinde olması beklenir. Bu türden dengeli bir yaklaşım, bireyin kendi eksikliklerini fark ederek onları gidermesine ve çevresiyle sağlıklı ilişkiler kurarak içsel potansiyelini ortaya çıkarmasına katkı sağlar. Aksi halde, sorumluluk duygusunun aşırı düzeye ulaşması bireyde yoğun kaygı, depresyon ve özellikle ergenlik döneminde obsesif-kompulsif bozukluklar gibi psikolojik rahatsızlıkların ortaya çıkmasına neden olabilir. Ayrıca, aşırı sorumluluk duygusu genellikle mükemmeliyetçi kişilik yapısıyla da ilişkilidir. Öte yandan, düşük düzeyde sorumluluk duygusu genellikle bireyin sorumluluktan kaçınmasıyla kendini gösterir. Bu durum, yalan konuşma, saldırgan davranışlar sergileme gibi ahlaki olmayan durumlara zemin hazırlayabilir. Düşük sorumluluk düzeyine sahip bireylerin, bu tür davranışların sonuçları karşısında pişmanlık duymadıkları ve yaptıklarının sonuçlarını umursamadıkları gözlemlenmektedir ([Taylı, 2013](#)).

Sorumluluk, gençlerin ailelerinden öğrenmeleri gereken temel ahlaki ve insani değerlerdendir. Ancak bu değerlerin gelişebilmesi için her şeyin çok serbest bırakıldığı ya da çok sıkı kontrol altında tutulduğu aile ortamları uygun değildir. Sorumluluk duygusunun gelişimini destekleyen en sağlıklı alan, görev ve sorumlulukların paylaşıldığı destekleyici ve dengeleyici bir çevredir. Aşırı koruyucu ebeveyn tutumu çocuğun bağımsız bir kimlik geliştirmesini ve sorumluluk hissetmesini engellerken, destekleyici ve cesaretlendirici ebeveyn tutumu çocuğun kendi kararlarını almasına ve bu kararların sonuçlarını üstlenmesine olanak tanır, bu da çocuğun sorumluluk bilincini geliştirir ([Sayar, 2012](#)).

Smith'e ([2021](#)) göre sorumluluk, dinî düşünce ve pratiğin oluşumunda hem destekleyici hem de sınırlayıcı bir etken olabilir. Çünkü sorumluluk, farklı biçimlerde tezahür edebilir. Bilhassa dinî inançlar ve ibadetler, oluşturduğu dinî zihniyet ile kişinin sorumluluğunu en üst düzeye çıkarma imkânı sunar. İlgili alan yazında benzer görüşlere rastlanmaktadır ([Rorty, 1996](#)). Bilhassa dinin etkisini hissetme olgusu hem dinî hem de din dışı alanda sorumluluk duygusunu besleyebilir. Her din mensuplarından belli sorumlulukları (ibadetler ve fıkıh kurallarını) yerine getirmesini talep eder. Bunlar doğrudan dinî sorumluluk kapsamındadır. Bir de dinin toplumsal ve ahlaki yansımalarından mülhem aileye önem verme, sözünde durma, emanete riayet etme gibi sorumluluklar vardır. İnanan insan açısından bunlar da doğrudan dinî sorumluluk kapsamındadır. Zira onlar, bu tür sosyal ve ahlaki taleplerin ilahî iradenin taleplerinden kaynaklandığına inanmaktadırlar ([Vergote, 1999](#)). Ancak inanmayan insanlar da aileye önem verme, sözünde durma ve emanete riayet etme gibi tutum ve davranışları evrensel ahlakın bir gereği olarak yerine getirebilir. İşte burada dini temelli değil seküler bir sorumluluk bilinci söz konusudur. Bireyin yaptığı herhangi bir davranışın sorumluluğunu üstlenmesine gelince burada dinî sorumluluktan değil din ile sorumluluk arasındaki ilişkiden bahsedilebilir. Dinî sorumluluk, doğaüstü güçlere karşı yerine getirilmesi gereken yükümlülükler ya da görevler olarak düşünülebilir. Bu anlamda dinî sorumluluk, seküler sorumluluktan farklıdır. Çünkü dinî sorumluluk kutsal yaptırımlarla seküler sorumluluk ise dünyevi yaptırımlarla desteklenir. Dinî sorumluluk, insanları anlık ve maddi kaygıların ötesine taşır. Dinî sorumluluk, belirli bir dine (bir mezhebe ya da tarıkata) özgü olarak ele alınabileceği gibi tüm dinleri ve seküler koşulları aşan bir manevi yükümlülük biçiminde de düşünülebilir. Bununla birlikte seküler sorumluluk, bir kimsenin yapmak zorunda kaldığı ya da yaptığı bir davranış için gerektiğinde hukuki anlamda hesap verme durumudur. Gerek dini sorumluluk gerekse seküler sorumluluk içselleşerek vicdani bir karakter arz edebilir ([Hall, 1996](#)).

İster dini ister seküler alanda olsun kimlik, sorumluluk ilkesinden beslenerek şekillenir. Zira klinik veriler, güçlenen kimlik duygusunun sorumluluk bilincini artırdığını göstermektedir (Hall, 1996). Etik kararların davranış üzerindeki etkisini anlamak, sorumluluğun bir diğer yönünü oluşturur. Bir olgunun ontolojik, epistemolojik, sosyolojik ve psikolojik gerçeklik düzeyi gerek dindarlık gerekse sorumluluğun nasıl algılanacağını ve tanımlanacağını doğrudan etkiler. Bu da olgulara yüklenen anlamlarla ahlaki meselelerin ayrılmaz bir şekilde birbirine bağlı olduğu sonucunu doğurur. Buna göre sorumluluk, bireysel bütünlükle toplumsal iyiliği bir arada gözetilen hedef ve amaçları tanımlama kapasitesiyle ilişkilidir. Yapılan çalışmalar bu hususu destekleyicidir. Örneğin McCullough ve Willoughby'nin (2009) tespitlerine göre ABD menşeli çalışmalarda dindarlık düzeyi yüksek bireylerin sorumluluk ve uyumluluk özelliklerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Kosek (1999), Hennigsgaard, Arnau (2008) ve Saroglou'nun (2002; 2010) araştırmalarında dindarlıkla sorumluluk arasında anlamlı düzeyde pozitif ilişki olduğu bulunmuştur. Bununla birlikte Galen ve Kloet (2011) önemli bir hususa dikkat çekmektedir. Yazarlara göre dindarlar, dindar olmayanlardan sorumluluk bakımından daha yüksek puan alsa da demografik değişkenler kontrol edildiğinde her iki grup arasında gözlenen istatistiksel anlamlılık ortadan kalmaktadır.

Türk akademisinde dindarlık ile sorumluluk ilişkisini konu edinen çalışmalardan elde edilen sonuçlara göre her iki olgu arasındaki ilişki olumludur. Turan (2009) İstanbul'da yaşayan 1000 öğretmen ile gerçekleştirdiği dindarlık eğilimleri ile kişilik özellikleri arasındaki ilişkiyi konu edinen çalışmasında sorumluluk özellikleri ve dindarlık arasında pozitif yönlü anlamlı ilişkiler olduğu sonucuna varmıştır. Örneğin ilahiyat fakültesi öğrencilerini örneklem olarak belirleyen Cengil'in (2015) bulgularına göre yüksek din öğretimi ile sorumluluk arasında pozitif bir ilişki mevcuttur. Tellioğlu (2015) gençler üzerinde yürüttüğü araştırmasında gençlerde dindarlık ile sorumluluk duygu ve davranışı arasında olumlu ilişkiler saptamıştır. Kazel (2023) 35-55 yaş arası orta yetişkinler üzerinde gerçekleştirdiği çalışmada sorumluluk ile dindarlık arasında hem duygu hem de davranış boyutunda orta düzeyde pozitif yönde anlamlı ilişkiler tespit etmiştir. Kısmen daha farklı bulgulara da ulaşılmıştır. Örneğin Serbest Şahin'in (2024) tespitlerine göre öğrencilerin dindarlık boyutlarından inanç, inancın önemi, ibadet, bilgi ve etki bireysel sosyal sorumluluğu anlamlı düzeyde yordamamakta, bununla birlikte sadece dini duygu alt boyutu bireysel sosyal sorumluluğu zayıf fakat anlamlı düzeyde açıklamaktadır (%6.3). Araştırmacı bu durumu "Dine duygu boyutuyla bağlı olmak, bireyin dini inançlarına, değerlerine ve ibadet pratiklerine duygusal bir bağlılık hissetmesini ifade eder. Bu duygusal bağlılık, bireyin dini inançlarını derinden içselleştirmesini ve onları hayatının önemli bir parçası haline getirmesini sağlar." şeklinde özetlemektedir. Sain ve Yapıcı (2024) 524 din görevlisi ile gerçekleştirdikleri araştırmada içsel dini yönelim ve sorumluluk arasında anlamlılık seviyesine ulaşan pozitif ilişki, katı kuralcı/köktenci dini yönelim ile nötr bir ilişki ve dışa dönük, arayışçı/sorgulayıcı dini yönelim ile negatif yönde bir ilişki tespit etmişlerdir. Bu bulgulardan anlaşıldığı kadarıyla dindarlığın farklı boyutlarının sorumluluk üzerindeki etkisi karmaşıktır.

1.3. Dindarlık ve Öz Düzenleme

Öz düzenleme; bireyin çevresel uyarıcılara karşı duygu, düşünce ve davranışlarını bilinçli biçimde kontrol ederek uygun tepkiler vermesi ya da bu uyarılara uyum sağlaması sürecidir (Bandura, 1986; Pintrich, 2000; Zimmerman, 2002). Bandura'nın (1986) sosyal bilişsel yaklaşımını temel alan Zimmerman (1998) öz düzenlemeyi bireyin öğrenme süreçlerine aktif bir biçimde katılımı şeklinde açıklar. Öz düzenleme, bireyin düşünerek, bilinçli ve farkında olarak davranabilme kapasitesini ifade eder. İnsan, doğuştan itibaren öz düzenlemesini geliştirme potansiyeline sahiptir ancak bu potansiyelin ne ölçüde açığa çıkacağı, çocuğa sunulan erken yaşantı ve deneyimlerle doğrudan ilişkilidir. Bu bağlamda özellikle bebeğin bakıcısı ile arasındaki ilişki, çocuğun çevresel uyarıları anlamlandırması ve duygularını düzenleyebilmesi açısından belirleyici bir rol oynamaktadır. Bunun anlamı şudur: Birey her ne kadar potansiyel olarak belli genetik özellikler ve doğal (fitrî) eğilimlerle dünyaya gelse de onun davranış, beceri ve düşünceleri temelde yaşam deneyimleriyle yani çevresiyle girdiği ilişkilerle şekillenmekte ve gelişmektedir.

Öz düzenleme, yalnızca dışsal pekiştireçlerle veya cezalarla oluşan bir özellik değildir. Zira bireyler, çoğu zaman davranışlarını içsel güdülerle yönlendirir. Esasen kalıcı ve etkili davranış değişiklikleri de genellikle içsel pekiştireçlerin ön planda olduğu durumlarda ortaya çıkar. Bu süreçte bireyin kendini değerlendirmede benimsediği beklenti ve standartlar da ziyadesiyle işlevseldir. Ulaşılamayacak kadar yüksek performans beklentilerine sahip bireyler, bu hedeflere erişemediklerinde değersizlik, amaçsızlık ve mutsuzluk hissine kapılabilir; bu da depresif tepkiler ve hayal kırıklıkları ile sonuçlanabilir. Buna karşılık, bireyin gerçekçi ve ulaşılabilir hedefler belirlemesi, öz düzenlemeyi olumlu yönde etkileyerek güdülenme, tatmin ve başarı duygusunu artırabilir ([Senemoğlu, 2010](#)).

Alan yazında öz denetim ve kendini ayarlama gibi kavramlar sıklıkla birlikte kullanılmaktadır. Baumeister ve arkadaşları ([2007](#)) öz denetim kavramının öz düzenlemenin bir alt boyutu veya bileşeni olduğunu dile getirmişlerdir. Öz denetim öz düzenlemenin davranışsal kontrol yönü olduğundan dürtüleri ve kısa vadeli arzuları kontrol altına almayı kapsar. Bir diğer kavram ise öz düzenleme (self-regulation) kelimesinin Türkçe karşılığı olan kendini ayarlama. Bu kavramda literatürde öz düzenleme ile aynı bağlamda kullanılmaktadır.

Öz düzenleme ile din arasındaki ilişkiyi ele alan önemli yaklaşımların başında Carver ve Scheier'in ([1998](#)) öz düzenleme teorisi gelmektedir. Araştırmacılar, dinî inançlar ile öz düzenleme ve öz denetim süreçleri arasındaki ilişkileri açıklamak amacıyla altı önermeden oluşan teorik bir çerçeve oluşturmuşlardır. Bu önermeler yalnızca Hristiyan bireyler üzerinde değil farklı dinî ve kültürel geçmişe sahip gruplar üzerinde de test edilmiştir. Bu model, dinin bireyin içsel kontrol mekanizmalarını nasıl şekillendirdiğini çok boyutlu bir biçimde ele almaktadır.

a) Din, bireyin kendi kendini kontrol etmesine yardım eder. Din, bireyin davranışlarını yönlendirmesinde ve dürtülerini denetlemesinde etkili bir içsel kontrol kaynağı işlevi görür. Bu bağlamda dinî inançlar ve değerler, bireyin öz denetim kapasitesini artırarak daha tutarlı ve istikrarlı davranışlar sergilemesini kolaylaştırır.

b) Din, bireye hedefler sunduğundan öz düzenlemeyi geliştirir. Dinin bireyin hedef belirleme ve bu hedeflere yönelme süreçlerine doğrudan katkı sağladığı görülmektedir. Bu anlamda din, bireyin yaşamına anlam yükleyerek uzun vadeli hedefler belirlemesine yardımcı olur. Bazı hedeflerin kutsallaştırılması, onların önem derecesini artırarak bireyin motivasyonunu güçlendirir. Dinî çerçevede belirlenen hedefler, bireyin içsel çatışmalarını azaltarak daha net yönelimler sağlar. Bu durum, hedeflerin içselleştirilmesini kolaylaştırır, dahası bireyin bu hedefleri sadece dışsal değil içsel bir sorumluluk olarak algılamasına neden olur.

c) Din, öz denetimi destekleyerek öz düzenlemeyi kolaylaştırır. Dinî inanç, bireyde "gözlemleniyor olma" duygusunu artırır. Kişi doğaüstü bir varlık tarafından izlendiğine inandığında davranışlarını daha dikkatli düzenler. Dinî topluluklar, özellikle ahlakî davranışlar konusunda bireyler üzerinde sosyal denetim işlevi görür. Namaz, oruç ve meditasyon gibi birçok dinî ritüel, öz düzenleme becerilerinin gelişmesine bilinçli olarak katkı sunar.

d) Din, bireyin öz düzenleme becerisini güçlendiren sosyal bir bağlam sunar. Dinî topluluklara katılım, bireyin kendisini düzenlemesini sağlayacak sosyal etkileşim ve sorumluluklar doğurur. Birçok dinî uygulama, bireyin dürtülerini kontrol etmesi ve davranışlarını yapılındırması açısından doğrudan öz düzenleyici işlev görür.

e) Dinî inançlar ve değerler insanlara gündelik yaşamlarını nasıl tanzim etmeleri gerektiği hususunda kılavuzluk yapar. Bu noktada belirlediği ve uyulmasını talep ettiği kurallar, ritüeller ve ahlakî ilkelerle dinler, bireyde öz düzenlemenin gelişmesi hususunda rehberlik eder. Böylelikle inananların karar alma süreçlerini kolaylaştırır ve yaşamlarına yön verir.

f) Din, öz düzenleme aracılığıyla bireylere hem bireysel hem de toplumsal düzeyde faydalar vaat eder. Din, bireyin kendini düzenlemesi yoluyla kişisel yaşamında sağlık, huzur ve denge; toplumsal yaşamda ise uyum, saygı ve barış ortamı sunar. Bu durum bireylerin hem psikolojik iyi oluşunu hem de sosyal uyumunu destekleyici niteliktedir.

Burada söz konusu edilen altı madde üzerinden hareket eden McCullough ve Willoughby'a (2009) göre dindarlığın sağlık, iyi oluş ve sosyal davranışla bağlantısı dinin öz denetim ve öz düzenleme üzerindeki etkilerinden kaynaklanmaktadır. Kuzey Amerika örneklemini üzerinde yapılan çalışmalarda hem inanç hem de pratik açısından dindarlık düzeyi yüksek bireylerin öz denetim kişilik özelliği anlamlı derecede yüksek çıkmıştır. Yaklaşık 17.000 farklı geçmişe sahip çocuğa sahip ABD merkezli Erken Çocukluk Boylamsal Çalışması (ECLS) gibi büyük veri setleri dindar ailelerde yetişen çocukların, ebeveyn değerlendirmelerine göre daha yüksek öz denetim sergilediklerini ve daha düşük dürtüsellik gösterdiklerini ortaya koymuştur. Bununla birlikte görece daha küçük örneklem üzerinde yürütülen ilişkisel araştırmalardan elde edilen bulgular dinin farklı bağlamlarında öz-denetim ve öz-düzenlemeyi desteklediğini göstermektedir. Bu destek hedef belirleme, öz izleme, ritüel uygulamalar ve irade gücü geliştirme yoluyla gerçekleşmektedir. McCullough ve Willoughby (2009) ilgili literatüre dayanarak yaptığı analizler üzerinden şu sonuçlara varmaktadır: Dini katılım, yüksek öz denetim ile ilişkilidir. Bu bulgu hem kişilik hem de aile (ebeveyn tutumları, bağlanma vb.) ile ilgili çalışmalarda tutarlı şekilde görülmüştür. Din hedef seçiminde (örneğin kutsal hedefler), öz izleme (Tanrısal ya da toplumsal gözetim hissi) ve irade gücünün oluşturulmasında (ritüel ve kurumsal uygulamalar yoluyla) önemli rol oynar. Öz denetim, dinin madde kullanımının azalması, suça eğilimde azalma ve olumlu okul davranışları gibi sonuçlarla ilişkisinde aracı bir faktör olabilir. Bu konuda yapılan beş çalışmadan dördü bu aracı etkiyi doğrulamıştır. Bazı boylamsal analizler, dindarlık ile öz denetim arasında bir nedensellik kurulabileceğini ortaya koymuştur. Bu araştırmalara göre, önce dindarlık geliştirmekte daha sonra dindarlık öz denetimi oluşturmaktadır.

Hardy ve arkadaşlarına (2020) göre önceki araştırmalar, dindarlığın öz düzenleme ile ilişkili olduğunu, hatta öz düzenlemeyi kolaylaştırabileceğini göstermiştir. Ancak bu araştırmaların çoğu kesitsel niteliktedir. Boylamsal bir çalışmada ise erken ergenlikten genç yetişkinliğe kadar uzanan süreçte dindarlık gelişimi ile öz düzenleme oluşumu arasındaki dinamik ilişkiler incelenmiştir. Söz konusu boylamsal çalışmanın örneklemini, ABD'den 11 ila 22 yaş arası 500 ergen ve onların ebeveynlerinden oluşmaktadır. Ulaşılan bulgulara göre dindarlık düzeyi; ergenlerin davranışsal, bilişsel ve duygusal öz düzenleme seviyelerini destekleyicidir. Yaş büyüdükçe dindarlık azalsa da öz-düzenleme artmaktadır. Ancak ergen raporuna dayalı davranışsal öz düzenleme U şeklinde bir seyir izlemektedir. Dindarlığın her bir öz düzenleme değişkeniyle eşleştirildiği çift değişkenli örtük büyüme eğrisi modelleri göstermiştir ki dindarlık değişimi ile ergen raporuna dayalı bilişsel ve duygusal öz düzenleme değişimi ve ebeveyn raporuna dayalı duygusal öz düzenleme değişimi arasında anlamlı pozitif ilişkiler mevcuttur. Ancak modele çapraz gecikmeli yollar (cross-lagged paths) eklendikten sonra, bu eğimler arasındaki ilişkiler ortadan kalkmış fakat dindarlık ile ergen raporuna dayalı bilişsel öz düzenleme ve ebeveyn raporuna dayalı duygusal öz düzenleme arasında çift yönlü pozitif çapraz gecikmeli ilişkiler bulunmuştur. Bu sonuçlar, ergenlikten genç yetişkinliğe kadar dindarlık ile öz-düzenleme arasında dinamik ilişkiler olduğunu göstermektedir. Ayrıca, bulgular, bu ilişkinin öz düzenleme boyutuna (bilişsel, davranışsal, duygusal) ve verilerin ergen ya da ebeveyn raporuna dayalı olup olmamasına göre değişkenlik gösterebileceğine işaret etmektedir. Ashraf, Zareen ve Yıldırım (2023) tarafından yapılan çalışmanın sonuçlarına göre dinî öz düzenleme ve öz belirlemeden kaynaklanan benlik farkındalığı, öz direnç ile çatışma yönetim stratejileri arasındaki ilişkide aracılık rolü oynamaktadır. Araştırmacılar bu bulguları dinî tutum sergileyen dirençli bireylerin kaygı, depresyon, zihinsel baskı ve benzeri psikolojik sorunlara daha az yatkın olduğu; dahası onların etkili başa çıkma stratejilerini daha iyi kullandığı şeklinde yorumlamaktadır.

Marcus ve McCullough'un (2021) araştırmasına göre dinî biliş laboratuvar ortamında örtük ve açık biçimde etkinleştirildiğinde öz denetim üzerinde güçlü bir etkisi olduğuna dair ikna edici bir kanıt ulaşılamamıştır. Bununla birlikte ibadet ve dua başta olmak üzere dinî ortamlara ve dinî kurumlara katılım haftalar, aylar ve yıllar düzeyinde öz denetimi etkilemektedir. Benzer şekilde Carter, McCullough ve Carver (2012) kendini ayarlama ile dini bağlılık ve dua etme davranışı arasında anlamlılık seviyesine ulaşan pozitif yönlü ilişkiler saptamıştır.

Din ve maneviyat ile öz düzenleme ve özgür irade ilişkisine dair ampirik bulguları gözden geçiren Hodge ve arkadaşlarının (2020) tespitleri şu şekildedir: Din ve maneviyat, “öz denetim”, “akılcı seçim”, “planlı davranış” ve “inisiyatif alma” gibi hususlarda bireysel davranışları güdüleyici bir işlev üstlenmektedir. Bilhassa din ve maneviyat, öz düzenleyici davranışlarla uğraşmanın beraberinde getirdiği psikolojik yükü (ego tükenmesini) hafifletebilmektedir.

Türkiye’de yapılan çalışmalarda çelişkili bulgulara rastlanmaktadır: Örneğin Kılıç Ahmadi’nin (2017) Bursa’da ikamet eden bireyler üzerinde yürüttüğü araştırma sonuçları göstermektedir ki iç ve dış güdümlü dini yönelim ile kendini ayarlama arasında pozitif yönlü bir ilişki mevcuttur. Buna göre dindarlık yükseldikçe kendini ayarlama düzeyi de artmaktadır. Bununla birlikte Koç (2009) ve Altunsu Sönmez (2012) çalışmalarında iç güdümlü dini yönelim ve kendini ayarlama arasında negatif yönlü ve düşük düzeyde anlamlı ilişki saptamıştır. Belirtmek gerekir ki tespit edilen ilişkiler anlamlı olsa da zayıf düzeydedir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Araştırmada üniversite öğrencilerinin içsel dini yönelim, sorumluluk ve öz düzenleme düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla betimsel ilişkisel tarama modeli tercih edilmiştir. İlişkisel tarama modeli, iki veya ikiden daha fazla değişken arasındaki değişimin varlığını ya da değişimin derecesini belirlemek amacıyla kullanılan bir araştırma modelidir (Karasar, 2015).

2.2. Araştırma Problemi ve Hipotezler

Bu araştırmanın temel problemi: Çukurova Üniversitesi örneklemini esas alınarak üniversite öğrencilerinin sorumluluk ve öz düzenleme becerileri ile içsel dinî yönelimleri arasında nasıl bir ilişki olduğunu tespit etmektir. Bu problem doğrultusunda çalışmanın ana hipotezi: “İçsel Dini Yönelim düzeyi ile sorumluluk ve öz düzenleme becerileri arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki vardır.” olarak belirlenmiştir.

Bu hipotez ile bağlantılı olarak alt hipotezler aşağıdaki gibidir:

- 1) İçsel dinî motivasyon düzeyi ile sorumluluk duygusu ve sorumluluk davranışı arasında bir ilişki vardır. Bu ilişki pozitif yönlüdür.
- 2) İçsel dini motivasyon düzeyi ile algılanan öz düzenleme düzeyi arasında bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki pozitif yönlüdür.
- 3) İçsel dini motivasyon düzeyi sorumluluk duygu ve davranışını anlamlı düzeyde yordamaktadır.
- 4) İçsel dini motivasyon düzeyi algılanan öz düzenleme düzeyini anlamlı düzeyde yordamaktadır.
- 5) Sorumluluk duygu ve davranışı algılanan öz düzenleme düzeyini anlamlı düzeyde yordamaktadır.

2.3. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Çukurova Üniversitesinde eğitimlerine devam eden üniversite öğrencileri oluşturmaktadır. Evrenin örneklemini olabildiği kadar iyi bir biçimde temsil etmesi için kolayda (uygun) örneklem (convenience sampling) yöntemi seçilmiştir. Olasılıksız örnekleme yöntemlerinden biri olan kolayda örnekleme, katılımcıların erişim kolaylığına göre seçilmesini içerir (Büyüköztürk vd., 2018). Özellikle geniş öğrenci gruplarına ulaşmanın güç olduğu durumlarda bu yöntem, zaman, maliyet ve erişim açısından araştırmacıya önemli kolaylıklar sağlamaktadır. Ancak bu yöntem örneklemin tamamen rastgele seçilmemesi nedeniyle genellenebilirlik açısından bazı sınırlılıklar içermektedir. Bu sınırlılık çalışmada örneklem grubunun sosyo-demografik çeşitliliği artırılarak giderilmiştir. Böylelikle çalışmanın geçerliliği ve temsil gücü mümkün olduğunca genişletilmiştir. Bu bağlamda kolayda örnekleme yöntemi araştırmanın geçerliliğini zedelemenin aksine katılımcı çeşitliliği ile bulguların iç geçerliliğini artırmaktadır.

İçsel dini yönelim, sorumluluk ve öz düzenleme ilişkisini ölçmeyi amaçlayan araştırmanın Örneklem grubuna ait demografik özelliklere ait bilgilere [Tablo 1](#)'de yer verilmiştir.

Tablo 1. Örneklemin Demografik Özellikleri

Fakülteler	Kadın		Erkek		Toplam	
	n	%	n	%	N	%
İlahiyat Fakültesi	41	71.9	16	28.1	57	13.3
Eğitim Fakültesi	81	81.0	18	18.0	99	23.1
Hukuk Fakültesi	28	66.7	14	33.3	42	9.8
İletişim Fakültesi	20	41.2	29	58.8	49	11.4
Fen Edebiyat Fakültesi	30	62.5	18	37.5	48	11.2
Sağlık Bilimleri Fakültesi	35	92.3	3	7.7	38	8.9
Güzel Sanatlar Fakültesi	27	80.0	7	20.0	34	7.9
Tıp Fakültesi	28	65.1	15	34.9	43	10.0
Diğer	16	80,0	3	20.0	19	4.4
Toplam	306	71.3	123	28.7	429	100

[Tablo 1](#)'e göre araştırmanın örneklemini Çukurova Üniversitesine bağlı Fakültelerde eğitim gören 306'sı (%71,3) kadın, 123'ü (%28,7) erkek olmak üzere toplam 429 öğrenci oluşturmaktadır. Örneklem grubunun yaş aralığı 18-49; yaş ortalaması 20'dir (ss. 3.02).

2.4. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada kullanılan veriler 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Çukurova Üniversitesinde eğitim gören öğrencilerle yürütülen bir saha çalışmasından elde edilmiştir. Veri seti bilimsel olarak güvenilir ve geçerli ölçme araçlarıyla araştırma yöntemine uygun olarak toplanmış ve Çukurova Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği kurulundan araştırmanın uygunluğuna dair etik izni alınmıştır. 2025 yılında yapılan bu analiz ise söz konusu verilerin ikincil analizi niteliğindedir. Kanaatimizce geçmiş döneme ait verilerin güncel kuramsal çerçevelerle yorumlanması hem alan yazındaki sürekliliği hem de değişimi ortaya koymak açısından önem taşımaktadır.

Araştırmada kullanılan veri toplama formu, demografik değişkenler ve ölçekler olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Ölçekler *İçsel Dini Motivasyon Ölçeği (İDMÖ)*, *Sorumluluk Duygu ve Davranışı Ölçeği (SDDÖ)* ve *Algılanan Öz Düzenleme Ölçeği (AÖDÖ)* olarak üç kısımdan oluşmaktadır.

İçsel Dini Motivasyon Ölçeği (İDMÖ): Hoge (1972) tarafından geliştirilen İçsel Dini Motivasyon Ölçeği Karaca (2000) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Ölçek, 7'si pozitif, 3'ü negatif 10 maddeden oluşmaktadır. 5'li Likert formatına sahip olan ölçekte derecelendirmeler 1 (kesinlikle katılmıyorum) ile 5 (kesinlikle katılıyorum) arasında değişmektedir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 10, en yüksek puan ise 50'dir. Bu çalışma için ölçeğin güvenirlik katsayısının (Cronbach's alpha) .88 olduğu tespit edilmiştir.

Sorumluluk Duygu ve Davranışı Ölçeği (SDDÖ): Sorumluluk duygu ve davranışlarını tespit edebilmek amacıyla Özen (2008) tarafından geliştirilen ölçek, 18 maddeden oluşmakta olup "duygu" ve "davranış" boyutu olmak üzere iki boyutlu bir yapıya sahiptir. Ölçek 4'lü Likert formatındadır. Puanlamalar 1 (Hiçbir zaman) ile 4 (Her zaman) arasında değişmektedir. Ölçekten alınan en düşük puan 36 en yüksek puan ise 144'tür. Bu çalışmada ölçeğin güvenirlik katsayısı (Cronbach's alpha) her iki boyut için .84 olarak hesaplanmıştır.

Algılanan Öz Düzenleme Ölçeği (AÖDÖ): Arslan ve Gelişli'nin (2015) geliştirdiği 16 maddeden oluşmakta olan bu ölçek "Açık Olma" ve "Arayış" alt boyutlarından oluşmaktadır. Ölçek 5'li likert formatında olup derecelendirmeler 1 (Hiçbir zaman) ile 5 (Her zaman) arasında değişmektedir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 16 en yüksek puan ise 80'dir. Bu çalışma için ölçeğin hesaplanan güvenirlik katsayısı (Cronbach's alpha).88'dir.

Veri toplama formu aracılığıyla elde edilen verilerin bilgisayara girişi ve istatistiksel analizlerin yapılması için SPSS (25.00) paket programı kullanılmıştır. Öncelikle verilerin normal dağılım varsayımları incelenmiş, değişkenler arasında bir ilişki olup olmadığı *Pearson momentler çarpımı korelasyon katsayısı* yöntemi ile analiz edilmiştir. Gençlerin içsel dini motivasyon düzeylerinin sorumluluk duygusu ve davranışı ile algılanan öz düzenleme becerileri üzerindeki yordayıcı rolünü belirlemek amacıyla *çoklu doğrusal regresyon* tekniğinden faydalanılmıştır. Algılanan öz düzenlemeyi (AÖD) açıklamada sorumluluk duygusu ve davranışının (SDD) yordayıcı rolünü tespit edebilmek için de *basit doğrusal regresyon* analiz tekniği kullanılmıştır.

3. BULGULAR

Çalışma grubuna uygulanan ölçekler aracılığıyla elde edilen verilere ilişkin aritmetik ortalama, standart sapma, çarpıklık, basıklık, minimum ve maksimum değerleri [Tablo 2](#)'de sunulmuştur.

Tablo 2. Değişkenlere İlişkin Betimleyici İstatistikler ve Normallik Değerleri

Değişkenler	N	Min.	Mak.	M	SD	Çarpıklık	Basıklık
İçsel Dini Motivasyon	429	10.00	50.00	36.15	9.12	-.856	.263
Sorumluluk Duygu ve Davranışı	429	70.00	144.00	115.84	14.97	-.470	.245
Algılanan Öz Düzenleme	429	16.00	80.00	58.75	9.93	-.617	1.550

[Tablo 2](#)'de veri dağılımının normal dağılıp dağılmadığını tespit etmek için basıklık (kurtosis) ve çarpıklık (skewness) değerleri incelenmiştir. Çarpıklık ve basıklık değerlerinin incelenmesi sonucunda algılanan öz düzenleme ölçeğinin basıklık değeri (Kurtosis=1.550) haricindeki değerlerin +1.5 ile -1.5 aralığında olduğu tespit edildiğinden dağılımın bu verilere dayanarak normal dağılım sergilediği görülmüştür ([Tabachnick ve Fidell, 2013](#)). George ve Mallery, (2010) bu değerlerin +-2,00 aralığında da normal dağılım sergilediğini kabul etmektedir. Betimsel istatistikler incelendiğinde, katılımcıların içsel dini motivasyon düzeylerinin ($\bar{X} = 36.15$, $SS = 9.12$) ortanın üstü seviyede olduğu görülmektedir. Sorumluluk duygusu ve davranışı ortalaması da ($\bar{X} = 115.84$, $SS = 14.97$) yüksek seviyede bir eğilime işaret etmektedir. Algılanan öz düzenleme düzeyinin de ($\bar{X} = 58.75$, $SS = 9.93$) ortanın üstü seviyede olduğu görülmektedir.

Veri setinin normal dağılım sergileyip sergilemediğini belirlemenin bir diğer yolu da Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk testi sonuçlarını incelemektir. Ancak özellikle sosyal bilimlerin kendi doğası gereği bu testlerin doğru sonuçlar vermeyeceği, küçük farklılıkları dahi normal dışı gösterebileceği ifade edilmektedir ([Büyüköztürk, 2011](#)). Bu testler örneklem büyüklüğüne çok duyarlıdır. Kolmogorov-Smirnov $n > 100$ olduğunda Shapiro-Wilk ise $n < 50$ olduğunda daha iyi çalışır da her iki testinde istatistiksel gücünün düşük olduğu kabul edilmektedir. Bu nedenle Tabachnick ve Fidell (2013) normalliği anlamak amacıyla çarpıklık ve basıklık değerlerinin yanında histogramların kullanılabileceğini belirtmektedir.

Araştırmaya katılan gençlerin içsel dini motivasyon, sorumluluk duygusu ve davranışı ile algılanan öz düzenleme becerileri ölçek boyutlarından elde ettikleri puanlar arasındaki korelasyon analizi değerlerine [Tablo 3](#)'te yer verilmiştir.

Tablo 3. Ölçeklere İlişkin Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	İçsel Dini Motivasyon	Sorumluluk Duygusu	Sorumluluk Davranışı	Öz Düzenleme Açık Olma	Öz Düzenleme Arayış
İçsel Dinî Motivasyon	1				
Sorumluluk Duygusu	.217**	1			
Sorumluluk Davranışı	.243**	.952**	1		
Öz Düzenleme/Açık Olma	.166**	.359**	.358**	1	
Öz Düzenleme/Arayış	.075	.349**	.343**	.613**	1

*p<.05; **p<.01

Tablo 3'teki bulgulara göre içsel dini motivasyon ölçeği ile sorumluluk duygusu ve davranışı ölçeğinin “sorumluluk duygusu” ($r=.217$, $p<.001$) ve “sorumluluk davranışı” ($r=.243$, $p<.001$) alt boyutları arasında pozitif yönlü anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. İçsel dini motivasyon ile algılanan öz düzenleme ölçeğinin “açık olma” ($r=.166$, $p<.001$) alt boyutunda anlamlılık düzeyine ulaşan pozitif ilişki saptanmıştır. Bu durum içsel yönelimli bir inancın, bireylerin sorumluluk duygu ve davranışı geliştirmelerine katkı sağladığını düşündürmektedir. Aynı zamanda yüksek öz düzenleme kapasitesinin özellikle dış dünyaya ve değerlere karşı açık olma yönünde bir etki sağladığı söylenebilir. Ancak içsel dini yönelimle algılanan öz düzenleme ölçeğinin “arayış” boyutunda anlamlılık seviyesine ulaşan bir ilişkiye rastlanmamıştır ($r=.075$, $p>.05$). Bu bulgu içsel dini yönelimli bireylerin dini alanda yeni anlamlar arama ya da sorgulama eğiliminde olmadıklarını, daha çok mevcut inanç yapısı içerisinde dini sorumluluk ve açıklık gibi unsurları içselleştirdiklerinden sorgulayıcı ya da keşif odaklı bir yaklaşım sergiledikleri anlamına gelebilir. Ayrıca katılımcıların üniversite öğrencilerinden oluşuyor olması yaş ve eğitim düzeylerinin yakınlığı nedeniyle ölçülen değişkenlerdeki varyansı sınırlayacağından istatistiksel olarak ilişkisizliğe yol açmış olabilir.

Korelasyon katsayıları göstermektedir ki içsel dinî yönelimle “sorumluluk duygusu”, “sorumluluk davranışı” ve “öz düzenleme/açık olma” arasında gözlenen anlamlı ilişkiler zayıf düzeydedir. “Sorumluluk duygusu” ile algılanan öz düzenleme ölçeğinin “açık olma” ($r=.359$, $p<.001$) ve “arayış” ($r=.349$, $p<.001$); “sorumluluk davranışı” ile algılanan öz düzenleme ölçeğinin “açık olma” ($r=.358$, $p=.001$) ve “arayış” ($r=.343$, $p=.001$) alt boyutlarında orta düzeye yakın pozitif yönlü anlamlı ilişkiler belirlenmiştir. Sorumluluk ve öz düzenleme arasındaki orta düzeye yakın bu ilişki ise sorumluluk sahibi bireylerin kendilerini daha esnek ve keşfe açık bir şekilde düzenlediklerini, değerleri ve yeni düşünce biçimlerini dikkate alabildiklerini göstermektedir.

Katılımcıların sorumluluk duygu ve davranışı eğilimleri ve algılanan öz düzenleme açık olma boyutunun, içsel dini motivasyon düzeylerini yordayıcı rolüne ait çoklu regresyon analizi bulguları **Tablo 4**'de sunulmuştur.

Tablo 4. Sorumluluk Duygu ve Davranışı (SDD) ve AÖD'nin "Açık Olma" Alt Boyutunu Açıklamada İçsel Dini Motivasyon (İDM): Çoklu Regresyon Analizi

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	B	β	R^2	SE	%95 Güven Aralığı		t	P
						LL	UL		
Constant		17.17		.06	3.65	10.00	24.35	4.71	.001**
SDD	İDM	.12	.198		.03	.06	.18	3.94	.001**
AÖD-Açık Olma	İDM	.17	.094		.09	-.01	.35	1.87	.062

p<.01**

[Tablo 4](#)'te yer alan korelasyon analizi sonucunda AÖD'nin "arayış" alt boyutu, içsel dini motivasyon ile ilişkisiz çıktığı için ([Bk. Tablo 3](#)) çoklu regresyon analizine dahil edilmemiştir. Bu nedenle analiz sadece AÖD'nin "açık olma" alt boyutu üzerinden yapılmıştır. [Tablo 4](#)'te görüldüğü üzere İçsel Dini Motivasyon değişkeninin diğer değişkenler üzerindeki etkisini belirlemek üzere yapılan çoklu regresyon analizi sonucunda model genel olarak anlamlı bulunmuştur (b=17.17, p<.001). Model bağımlı değişkenlerdeki toplam varyansın yaklaşık %6'sını açıklamaktadır ($R^2=.06$). İDM değişkeninin SDD üzerindeki etkisi pozitif ve anlamlıdır ($\beta=.198$, p=.001). Bu bulgu bireylerin içsel dini motivasyon düzeyleri arttıkça toplumsal sorumluluk eğilimlerinin de anlamlı bir biçimde pozitif yönlü olarak yükseldiğine işaret etmektedir. Buna karşın İDM'nin AÖD değişkeninin "açık olma" boyutu üzerindeki etkisi ise pozitif yönde olmakla birlikte istatistiksel olarak anlamlı düzeyde değildir ($\beta=.094$, p=.062). Bu durum içsel dini motivasyonun öz düzenlemeyi artırma yönünde bir eğilimi olduğunu ancak bu etkinin güçlü düzeyde olmadığını göstermektedir.

Araştırmaya katılan gençlerin sorumluluk duygu ve davranışı eğilimlerinin algılanan öz düzenleme ölçeğini yordayıcı rolüne ait bulgular [Tablo 5](#)'te sunulmuştur.

Tablo 5. Algılanan Öz Düzenlemeyi (AÖD) Açıklamada Sorumluluk Duygu ve Davranışı (SDD): Basit Doğrusal Regresyon Analizi

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	b	R^2	SE	%95 Güven Aralığı		t	P
					LL	UL		
Constant		28.25	.16	3.46	21.45	35.06	8.17	.001**
AÖD	SDD	.26		.03	.21	.32	8.91	.001**

p<.01**

[Tablo 5](#) incelendiğinde, öz düzenlemenin sorumluluk duygu ve davranışını anlamlı ve güçlü bir şekilde yordadığı görülmektedir (b= 28.25, p<.001). Bu modelde açıklanan varyans %16'dır ($R^2= .16$). Bu oran, önceki modele kıyasla oldukça yüksektir. Buna göre bireylerin sorumluluk düzeyleri öz düzenleme seviyeleri üzerinde güçlü yordayıcı etkiye sahiptir. Bir başka ifadeyle bireylerin sorumluluk düzeyi arttıkça öz düzenleme eğilimlerinin de artış gösterdiği görülmektedir. Elde edilen regresyon katsayısına ait %95 güven aralığının [21.45 – 35.06] sıfır içermemesi, modelin istatistiksel olarak güvenilir ve anlamlı olduğunu ortaya koymaktadır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırmanın amacı, üniversite öğrencilerinin içsel dini yönelim ile sorumluluk ve öz düzenleme becerileri arasındaki ilişkiyi belirleyerek, içsel dini yönelim düzeylerinin sorumluluk ve öz düzenleme becerilerini yordayıcı rolünü incelemektir. Bu doğrultuda öncelikle gençlerin içsel dini motivasyon düzeyleri ile sorumluluk duygu davranışı ve algılanan öz düzenleme becerileri arasındaki ilişkiye bakılmış, daha sonra içsel dini motivasyon düzeylerinin sorumluluk duygu ve davranışını ve algılanan öz düzenleme becerilerini yordama gücü analiz edilmiştir. Araştırma neticesinde içsel dini motivasyon düzeyi ile sorumluluk duygu ve davranış boyutu ve algılanan öz düzenleme becerileri açık olma boyutunda anlamlılık seviyesinde bir ilişki olduğu tespit edilirken; algılanan öz düzenleme ölçeği arayış boyutunda ise içsel dini motivasyon ile anlamlılık seviyesine ulaşan bir ilişkiye rastlanmamıştır. Çoklu regresyon analizi neticesinde, içsel dini motivasyon eğiliminin sorumluluk duygu ve davranışı ile algılanan öz düzenleme becerileri açık olma boyutunu %6 oranında anlamlı biçimde yordadığı tespit edilmiştir. Öz düzenleme becerileri arayış alt boyutu korelasyon analizi sonucunda içsel dini yönelim ile anlamlılık seviyesine ulaşan bir ilişki tespit edilemediğinden bu boyutta regresyon analizi yapılmamıştır. Bununla birlikte sorumluluk duygu ve davranışının algılanan öz düzenleme becerilerini %16 oranında güçlü bir düzeyde yordadığı belirlenmiştir.

Araştırma neticesinde elde edilen bulgulara “sorumluluk duygu davranışı” ve “algılanan öz düzenleme/açık olma” boyutunun “içsel dini yönelim” değişkenini %6 oranında açıkladığı görülmektedir. Analiz neticesinde gözlenen bu oran düşük bir varyans düzeyine işaret etse de sosyal bilimlerde özellikle kişilik, yönelim ve tutum gibi çok boyutlu psikolojik yapılarda bu düzeydeki varyans oranları anlamlı kabul edilmektedir (Cohen, 1988; Field, 2018). Bu bulgu içsel dini yönelimin bireylerin sorumluluk düzeyleri ve öz düzenleme eğilimleri üzerinde küçük fakat istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin bulunduğunu göstermektedir. Bu durum içsel dini yönelimin yalnızca inanç alanı ile sınırlı olmayıp aynı zamanda psikolojik ve davranışsal süreçlerle de ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca örneklem grubu üniversite öğrencilerinden olduğundan yaş ve eğitim düzeyi gibi demografik özellikler açısından homojen dağılım taşımaktadırlar. Homojen örneklemelerde bireyler arasındaki farklılıklar sınırlı olduğundan, bağımsız değişkenlerin varyansı bağımlı değişkeni açıklamada daha az etkili sonuç verebilir (Tabachnick ve Fidell, 2013).

Araştırmada Sorumluluk duygu ve davranışı düzeyinde elde edilen bu bulgular aynı zamanda dini inancı içten gelen bir yönelim olarak benimseyen bireylerin, gündelik yaşantılarında daha yüksek oranda sorumluluk sergilediklerine işaret edebilir. Bu bireylerin, dini ilkeleri sadece ödül beklentisi ya da cezadan kurtulmak amacıyla değil bir yaşam felsefesi olarak yerine getirdikleri düşünülmektedir. Ayrıca içsel dini yönelimli kişilerin sadece bireysel değil toplumsal olarak da yüksek sorumluluk sahibi olmaları beklenmektedir. Bu bağlamda mevcut araştırma neticesinde elde edilen bulgular alan yazında dindarlık ve sorumluluk ile ilgili araştırmaların bulgularıyla da benzerlik göstermektedir (Kosek, (1999); Hennigsgaard ve Arnau (2008), Saroglou’nun (2002; 2010); Turan,2009; McCullough ve Willoughby, 2009; Tellioğlu, 2015; Cengil, 2015; Kartopu, Geçer ve Hacikeleşoğlu, 2018; Kazel, 2023; Serbest Şahin, 2024; Sain ve Yapıcı, 2024). Ancak araştırma sonucunda modelin açıklayıcılığının sınırlı (%6) olması, sorumluluk düzeylerinin sadece dini yönelimle değil aynı zamanda kişilik özellikleri, aile yapısı, kültürel faktörler ve eğitim gibi pek çok farklı değişken ile de önemli ölçüde ilişkilendirilebileceği anlamına gelmektedir. Dolayısıyla içsel dini yönelim sorumluluk üzerinde etkili bir faktördür. Ancak yegâne belirleyicisi değildir.

İçsel dini yönelim ve öz düzenleme ‘açık olma’ alt boyutu arasındaki yordama düzeyi ise tıpkı sorumluluk duygu davranışında olduğu gibi sınırlı etki (%6) olarak görülmektedir. Ancak yukarıda bahsettiğimiz gibi bu etki sınırlı da olsa bizim için anlamlıdır. Bu bulgunun anlamlılığı içsel dini yönelimi yüksek kişilerin çevresel faktörleri analiz edebilen, kendi davranışlarının farkında olan, kendini izleyen, değerlendiren ve düzenleyen bir yapıda olmalarından kaynaklanabilir. Koole ve arkadaşları (2016) dini ritüeller ve öz düzenleme ilişkisine odaklandıkları çalışmada dini ritüellerin (namaz, oruç vb.) yalnızca uygulayıcıları arasında çaba

gerektiren öz denetimi kolaylaştırmakla kalmayıp, aynı zamanda örtük öz düzenleme biçimlerini de teşvik edebileceğini ifade etmişlerdir. Bununla birlikte bu kişiler dogmatik ve katı dini tutumlara sahip olduklarında bu ilişki değişkenlik gösterebilir. Hardy ve arkadaşları (2020) dindarlık ile öz düzenleme arasındaki ilişkileri erken ergenlikten genç yetişkinliğe kadar incelediği boylamsal çalışmasında, dindarlık ile öz düzenleme arasında karmaşık ve dinamik bir ilişki olduğunu belirlemiştir. Araştırmacılar, dindarlığın arttığı bazı dönemlerde öz düzenleme becerilerinin de paralel olarak yükseldiğini, ancak ilişkinin her zaman doğrusal olmadığını tespit etmişlerdir. McCullough ve Willoughby (2009) ise dinin öz düzenlemenin belirli alt boyutları ile anlamlı bir ilişki sergilediği; diğer alt boyutlarında anlamlılık seviyesine ulaşan bir ilişki bulunmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Zong ve Cheah (2023) dini katılım, dini bağlılık ve dini mücadele olmak üzere üç dini boyutta genç yetişkinlerin psikolojik uyumlarında öz düzenlemenin rolünü inceledikleri araştırmalarında daha güçlü dini bağlılığa sahip genç yetişkinlerin daha yüksek öz düzenleme becerilerine sahip olduğunu; ancak daha fazla dini katılım ve dini mücadele yaşayan genç yetişkinlerin ise daha düşük öz düzenleme becerileri sergiledikleri sonucuna ulaşmışlardır. Bununla birlikte mevcut alan yazında dindarlık seviyesi arttıkça öz düzenleme becerilerinin çeşitli alt boyutlarının anlamlı bir şekilde arttığı tespit edilmiştir. (Koç, 2009; Altunsu Sönmez, 2012; Carter, McCullough ve Carver, 2012; Kılıç Ahmadi, 2017; Hodge ve ark., 2020; Ashraf, Zareen ve Yıldırım, 2023). Alan yazın ve mevcut araştırma dikkatle incelendiğinde dindarlık ve öz düzenleme arasında dinamik bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu ilişkinin niteliği ise kullanılan ölçme aracının alt boyutlarına, araştırmanın yapıldığı örneklem grubuna ve çalışmanın kesitsel mi yoksa boylamsal mı olduğuna göre değişiklik göstermektedir.

Araştırmanın bir diğer boyutunda yer alan sorumluluk ve öz düzenleme arasındaki ilişkinin ise %16 seviyesinde güçlü bir anlamlılık gösterdiği görülmektedir. Bu durum sorumluluğun dışsal bir kontrol mekanizmasıyla insanı bütünüyle kuşatamayacağı, sorumluluğun asıl kaynağının içsel kontrol olduğu düşüncesine gelmektedir. Anderson ve Prawat (1983) öz düzenlemeli düşünme biçimlerinin öğrencilere kazandırılması durumunda sorumluluk düzeylerinin de aynı oranda artacağını ifade etmektedir. Özellikle okullarda uygulanan öz düzenleme eğitim programlarının öğrencilerin hem akademik başarılarını hem de sorumluluk alma düzeylerini geliştirdiği görülmüştür. Örneğin Glasser (2002), Kore'deki ortaokul öğrencileri ile yapmış olduğu sorumluluk eğitimi programına öz denetim programını da eklediği araştırma neticesinde çocukların sorumluluk alma davranışlarının önemli ölçüde arttığını gözlemlemiştir. Gökalp ve arkadaşları (2021) Şanlıurfa ilindeki ortaokul öğrencileri ile yapmış oldukları çalışmalarında ise öz denetim becerilerinin sorumluluğu %46 oranında yordadığı sonucuna varmışlardır. Mevcut araştırma ve alan yazın incelendiğinde öz düzenleme ve sorumluluk arasında çift yönlü ve pekiştirici bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda kişinin öz düzenleme ve sorumluluk geliştirme çabaları beraberce ele alınmalı ve eğitim programları bu iki yapının bütüncül bir biçimde gelişimine yönelik olarak tasarlanmalıdır.

Bu çalışma, Çukurova Üniversitesi öğrencilerine uygulanan anketler sonucunda elde edilen verilerden hareketle, dindarlığın farklı boyutlarının bilhassa içselleştirilmiş bir din anlayışının bireylerin sorumluluk düzeylerini ve öz düzenleme becerilerini önemli ölçüde ve pozitif yönde etkilediğini ortaya koymuştur. Bu bulgular doğrultusunda, bireylerin öncelikle ailede ardından ise eğitimin tüm kademelerinde dini ve ahlaki değerleri edinmelerinin desteklenmesi ve bu öğrenmelerin bireyin yaşamının tüm alanlarında uygulanabilir hale gelmesi önem taşımaktadır. Bununla birlikte içinde bulunduğumuz dijital çağda gençlerin her geçen gün zamanlarının daha büyük bir kısmını sanal ortamlarda geçirdikleri, aşırı ve bilinçsiz dijitalleştikleri göz önüne alındığında, ebeveynlerin çocuklarıyla aralarında iletişim kuracakları arabuluculuk stratejilerini kullanarak onlara rehberlik etmeleri ve olumlu rol model olmaları da önem ihtiva etmektedir. (Nikken ve Schols, 2015b). Bu doğrultuda aileler ve eğitimcilerin; gençlerin kendi duygu, düşünce ve davranışlarını değerlendirme, düzenleme ve denetleme imkânı bulabilecekleri fırsatlar sunmaları ve aynı zamanda bireysel farkındalıklarını artıracak eğitim yaklaşımlarını benimsemeleri önerilmektedir. Ayrıca ebeveynlerin, gençlerin çevrimiçi deneyimlerini denetleyici değil, rehberlik edici bir yaklaşımla düzenlemeleri gençlerin dijital

sorumluluk, zaman yönetimi ve öz düzenleme kazanımları konusunda önemli katkılar sağlayacağı öngörülmektedir.

Gençlerin dini ve ahlaki değerlere dayalı içsel yönelimlerini güçlendiren, sorumluluk ve öz düzenleme becerilerini destekleyen kazanımların sadece aile içerisinde kazandırılması yeterli ve mümkün görünmemektedir. Bu nedenle gerek orta öğrenimde gerekse yüksek öğrenimde eğitim yaklaşımları bireyi destekleyici biçimde yeniden yapılandırılmalıdır. Dolayısıyla dini ve ahlaki değerlerin öğretimi yalnızca bilişsel aktarım odaklı değil duyuşsal ve davranışsal bir yaklaşım tercih edilerek yapılmalıdır. Sonuç olarak aile ve eğitim iş birliğiyle gençlerin dini ve ahlaki olarak içsel yönelimlerini güçlendiren, sorumluluk kazanımlarını destekleyen ve öz düzenleme kapasitelerini artıran bununla birlikte dijital yaşamın olası risklerini dengeleyen bütüncül bir eğitim yaklaşımı geliştirmeleri tavsiye edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Acartürk, B. A. (2016). *5 Faktör Kişilik Özellikleri ile bireycilik ve toplulukçuluk arasındaki ilişkinin incelenmesi: Dernek çalışma grupları üzerine bir çalışma* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul: Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Allport, G. W. (2004). *Birey ve dini* (Çev. B. Sambur). Ankara: Elis Yayınları.
- Allport, G. W. ve Ross, J. M. (1967). Personal religious orientation and prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology*, 5, 432- 443.
- Altemeyer, B. ve Hunsberger, B. (1992). Authoritarianism, religious fundamentalism, quest, and prejudice. *International Journal for the Psychology of Religion* 2(2), 113-133. https://doi.org/10.1207/s15327582ijpr0202_5
- Altunsu-Sönmez, Ö. (2012). *Religiosity, self-monitoring and political participation: A research on university student*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Anderson, L. M. ve Prawat, R. S. (1983). Responsibility in the classroom: A synthesis of research on teaching self-control. *Educational Leadership*, 40(7), 62-66.
- Arslan, S., ve Gelişli, Y. (2015). Algılanan Öz Düzenleme Ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Sakarya University Journal of Education*, 3(5), 67-74.
- Ashraf, F., Zareen, G. ve Yıldırım, M. (2023) Religious self-regulation, self-determination, resilience, and conflict management strategies in a community sample of international Muslim students in Pakistan. *Journal of Religion and Spirituality in Social Work: Social Thought*, 42(3), 323-345. <https://doi.org/10.1080/15426432.2023.2167255>
- Balcı Arvas, F. (2024). Üniversite öğrencilerinde karakter güçleri ile dindarlık arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11(2), 547-573. <https://doi.org/10.51702/esoguifd.1476882>
- Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall
- Batson, C. D., Schoenrade ve Ventis, W.L. (2017). *Din ve birey* (Çev. A. Kuşat ve A. Taştan) Kayseri: Kimlik Yayınları.
- Baumeister, R., Vohs, K. ve Tice, D. (2007). The strenght model of self-control. *Current Directions in Psychological Science*, 16(6), 351-355.
- Büyüköztürk, Ş ve ark. (2018). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri* (25. baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, Ş. (2011). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem Akademi.

- Carter, E. C., McCullough, M. E. ve Carver, C. S. (2012). The mediating role of monitoring in the association of religion with self-control. *Social Psychological and Personality Science*, 3(6), 691-697.
- Carver, C. S., ve Scheier, M. F. (1998). *On the self-regulation of behavior*. New York:-Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139174794>
- Cengil, M. (2015). Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencilerinde sorumluluk duygusu ve sorumluluk davranışı üzerine bir araştırma. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 33, 7-22.
- Cengiz, K. Küçükkural, Ö. ve Gür, H. (2021). *Türkiye’de Spiritüel Arayışlar: Deizm, Yoga, Budizm, Meditasyon, Reiki vb.* İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences* (2nd ed.). New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203771587>
- Cüceloğlu, D. (2002). *İyi düşün doğru karar ver* (42. baskı). İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Cüceloğlu, D. (2004). *Keşkesiz bir yaşam için iletişim* (17. baskı). İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Dodurgalı, A. (2013). *Çocukta sorumluluk bilincinin önemi ve ailede kazandırılması. Çocuk ve ergen eğitiminde anne baba tutumları*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Douglass, N. H. (2001). *Saygı ve sorumluluk eğitiminde yeni yaklaşımlar* (Çev. Ö. Yurttan ve Y. Özen). Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.
- Düzgüner, S. (2021). *Maneviyat Algısı ve Yansımalar*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Ercan, N. (2009). *The predictors of attitudes toward physical wife abuse: ambivalent sexism, system justification and religious orientation*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Field, A. (2018). *Discovering statistics using IBM SPSS statistics* (5th ed.). Los Angeles: Sage Publications.
- Fromm, E. (1997). *Özgürlükten kaçış* (Çev. S. Budak). Ankara: Öteki Yayınları.
- Galen, L. W. ve Kloet J. (2011). Personality and social integration factors distinguishing non-religious from religious groups: The importance of controlling for attendance and demographics. *Archive for the Psychology of Religion*, 33, 205–228.
- George, D., Mallery, M. (2010). *SPSS for windows step by step: A simple guide and reference* (10th ed.). Boston: Pearson.
- Glasser, W. (2002). The effect of a reality therapy programme on responsibility for elementary school children in Korea. *International Journal of Reality Therapy*, 22(1), 33-38.
- Gökalg, A. ve ark. (2021). Öz denetim ile sorumluluk arasındaki ilişki üzerine bir araştırma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(2), 715-726. <https://doi.org/10.17494/ogusbd.1042293>
- Hall, C. M. (1996). *Identity religion and values*. New York: Taylor and Francis. <https://doi.org/10.4324/9780203768044>
- Hardy, S. A. ve ark. (2020). Dynamic associations between religiousness and self-regulation across adolescence into young adulthood. *Developmental Psychology*, 56(1), 180–197. <https://doi.org/10.1037/dev000841>.
- Henningsgaard, J. M., ve Arnau, R. C. (2008). Relationships between religiosity, spirituality, and personality: A multivariate analysis. *Personality and Individual Differences*, 45(8), 703–708. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2008.07.004>

- Hodge, A. S. ve ark. (2020). Religion and spirituality, free will, and effective self-regulation. K. E. Vail III and C. Routledge (Ed.). *The Science of Religion, Spirituality, And Existentialism* içinde(ss. 103-117). Elsevier Academic Press. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-817204-9.00009-3>.
- Hoge, D. R. (1972). A validated intrinsic religious motivation scale. *Journal For Scientific Study of Religion*, 11, 369-376.
- Holm, N. G. (2004). *Din psikolojisine giriş* (A. Bahadır, Çev.). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Karaca, F. (2000). *Ölüm psikolojisi*. İstanbul: İstanbul: Beyan Yayınları.
- Karaca, F. (2011). *Din psikolojisi*. Trabzon: Eser Ofset Matbaacılık.
- Karasar, N. (2015). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.
- Kartopu, S., Geçer, H. ve Hacıkeleşoğlu, H. (2018). Sorumluluk duygusu ve dindarlık: Üniversite öğrencileri üzerine ampirik bir araştırma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(58), 465-488. <https://doi.org/10.17719/jisr.2018.2560>
- Kayıklık, H. (2003). Allport'a göre dinî yaşayışa gelişimsel bir açılım. *Dini Araştırmalar* 5(15), 121-138.
- Kayıklık, H. (2006). Bireysel dindarlığın boyutları ve inanç davranış etkileşimi. *İslami Araştırmalar*, 19(3), 491-499.
- Kazel, Y. S. (2023). Orta yetişkinlik döneminde sorumluluk ve dindarlık ilişkisi üzerine nicel bir araştırma. *Türk Din Psikolojisi Dergisi*, 7, 43-69.
- Kılıç, B.A. (2017). Dini yönelim ve dini grup üyeliğinin kendini ayarlama ile ilişkileri üzerine bira araştırma. Yayınlanmamış doktora tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koç, M. (2009). Dindarlık ile kendini izleme ilişkisi üzerine bir araştırma. *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 41, 127-144.
- Koç, T (1995). *Din dili*. Kayseri: Rey Yayıncılık.
- Koole, S. L., Meijer, M. ve Remmers, C. (2016). Religious rituals as tools for adaptive self-regulation. *Religion, Brain and Behavior*, 7(3), 250-253. <https://doi.org/10.1080/2153599X.2016.1156562>
- Kosek, R. B. (1999). 'Adaption of the Big Five as a hermeneutic instrument for religious constructs'. *Personality and individual Differences*. 27(2), 229-237. [https://doi.org/10.1016/S0191-8869\(98\)00235-9](https://doi.org/10.1016/S0191-8869(98)00235-9)
- Marcus, Z. J. ve McCullough, M. E. (2021). Does religion make people more self-controlled? A review of research from the lab and life. *Current Opinion in Psychology*, 40, 167-170.
- Mccullough, M. E. ve Willoughby, B. (2009). Self-Regulation, and Self-Control: Associations, Explanations, and Implications. *Psychological Bulletin*, 135(1), 69-93. <https://doi.org/10.1037/a0014213>
- McFarland, S. G. (1989). Religious orientations and the targets of discrimination. *Journal for the Scientific Study of Religion* 28, 324-336.
- Nikken, P., ve Schols, M. (2015b). How and why parents guide the media use of young children. *Journal of Child and Family Studies*, 24, 3423-3435. <https://doi.org/10.1007/s10826-015-0144-4>.
- Özen, Y. (2008). Sorumluluk duygusu ve davranışı ölçeğinin geliştirilmesi güvenilirliği ve geçerliliği. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, 7, 344-357.
- Pargament K. I. (1997). *The psychology of religion and coping. theory, research, practice*. New York: Guilford Press.
- Pargament K. I. (2015). Din psikolojisi mi, din ve maneviyat psikolojisi mi? Gerekçeler ve itirazlar.

- (Çev. A. R. Geçioğlu). *Bilimname* 29(2), 365-382.
- Pintrich, P. R. (2000). The role of goal orientation in self-regulated learning. M. Boekaerts, P. R. Pintrich and M. Zeidner (ed.) *Handbook of Self-Regulation* içinde (ss. 452-502). San Diego, CA: Academic Press.
- Rorty, R. (1996). Religious faith, intellectual responsibility, and romance. *American Journal of Theology and Philosophy*, 17(2), 121-140
- Sain, M. ve Yapıcı, A. (2024). Dinî yönelim biçimlerinin beş faktör kişilik özellikleri ile ilişkisi: Hatay ili din görevlileri örneği. *Uluslararası Dorlion Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi (DASAD)* 2(2), 408-430. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14289881>
- Saroglou, V. (2002). Religion and the five factors of personality: A meta-analytic review. *Personality and Individual Differences*, 32(1), 15-25. [https://doi.org/10.1016/S0191-8869\(00\)00233-6](https://doi.org/10.1016/S0191-8869(00)00233-6)
- Saroglou, V. (2010). Religiousness as a cultural adaptation of basic traits: A five-factor model perspective. *Personality and Social Psychology Review*, 14, 108-125. <https://doi.org/10.1177/1088868309352322>
- Sayar, K. (2012). *Her şeyin bir anlamı var*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Senemoğlu, N. (2010). *Gelişim öğrenme ve öğretim kuramdan uygulamaya* (14. Basım). Ankara: Pegem Akademi.
- Serbest Şahin, Z. (2024). *Sosyal Sorumluluk ve dindarlık: üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Smith, S. G. (2021). Responsibility in religiosity. *Religious Studies*, 57(2), 249-265. [doi:10.1017/S0034412519000155](https://doi.org/10.1017/S0034412519000155)
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics* (6. Basım). Boston, MA: Pearson
- Taylı, A. (2013). Sorumluluğun bazı değişkenler açısından değerlendirilmesi. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Dergisi*, 30, 68-84.
- TDK Güncel Türkçe Sözlük. (2022). <https://sozluk.gov.tr/>
- Tellioğlu, B. (2015). *İlk yetişkinlik döneminde sorumluluk ve dindarlık ilişkisi* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Toedter, L. S. (1981). *Construction and validation of a scale to measure personel responsibility* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). The University of Connecticut.
- Turan, Y. (2009). Kişilik ve dindarlık üzerine bir alan araştırması. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 20, 279-295.
- Twenge, J. M. (2009). *Ben nesli* (Çev. E. Öztürk). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Twenge, J. M. (2018). *İ-nesli* (Çev. O. Gündüz). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Uysal, V. (2007). *Din psikolojisi açısından dinî tutum davranış ve şahsiyet özellikleri*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Vergote, A. (1999). *Din inanç ve inançsızlık* (Çev. V. Uysal). İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Yaparel, R. (1987). *Yirmili ve kırklı yaşlar arası kişilerde dini hayat ile psiko sosyal uyum arasındaki ilişki üzerine bir araştırma* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yapıcı, A. (2002). Dini yaşayışın farklı görüntüleri ve dogmatik dindarlık. *Çukurova Üniversitesi*

İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD), 2(2), 75-117.

- Yapıcı, A. (2013). *Ruh sağlığı ve din: Psikososyal uyum ve dindarlık* (2. baskı). Adana: Karahan Kitabevi.
- Yapıcı, A. (2017). Postmodern dönemde din, kimlik ve anlam problemi. A. Tüzer (Ed.) *Dinin Kaderi: Çağdaş Sorunların Kısacasında Din* içinde (ss. 117-174). Ankara: Elis Yayınları.
- Yapıcı, A. (2018). Değerler ve dindarlık algısında değişim ve süreklilik: Değerlerin bireyselleşmesinden bireysel değerlere. Mustafa Ergün ve ark. (Ed.) *Öğretmenliğin Mesleki Değerleri ve Etik* içinde (ss. 57-90). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yapıcı, A. (2020). Şüphe ve inanç kıskacında gençlerin din ve dindarlık algıları. *İlahiyat Akademi* 12, 1-44
- Yavuz, K. (1982). Din psikolojisinin araştırma alanları. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, V, 87-108.
- Zimmerman, B. J. (1998). Developing self-fulfilling cycles of academic regulation: An analysis of exemplary instructional models. D. H. Schunk and B. J. Zimmerman (Eds.), *Self-Regulated Learning: From Teaching to Self-Reflective Practice* içinde (ss. 1-19). New York: Guilford Publications.
- Zimmerman, B. J. (2002). Becoming a self-regulated learner: An overview. *Theory Into Practice*, 41(2), 64-70. https://doi.org/10.1207/s15430421tip4102_2
- Zong, X., ve Cheah, C. S. L. (2023). Multiple dimensions of religiosity, self-regulation, and psychological adjustment among emerging adults. *Current Psychology*, 42(5), 4133-4142. <https://doi.org/10.1007/s12144-021-01780-x>

STRUCTURED ABSTRACT

This study aims to examine the relationship between university students' intrinsic religious orientation, responsibility, and self-regulation, as well as the predictive role of these variables. In the modern world, alongside shifts in perceptions of religion and religiosity, significant changes and transformations have occurred in the way religion is practiced. To trace this process, it is necessary to examine how religiosity has evolved from traditional to modern and then to postmodern forms. It is particularly emphasized that there has been a transformation from institutional religiosity to individual religion and spirituality, thereby reducing the influence of religion on daily life. At this very point, the present research explores the relationship between religiosity, responsibility, and self-regulation in the context of intrinsic religious orientation.

The primary objective of this study is to investigate, based on a sample from Çukurova University, the nature of the relationship between university students' responsibility and self-regulation skills and their religious orientations. In line with this problem, the central hypothesis of the study is as follows: 'There is a significant positive relationship between the level of intrinsic religious orientation and responsibility and self-regulation skills.'

The sub-hypotheses related to this main hypothesis are as follows:

-There is a positive relationship between the level of intrinsic religious motivation and the sense and behavior of responsibility.

-There is a positive relationship between the level of intrinsic religious motivation and the perceived level of self-regulation.

-Intrinsic religious motivation significantly predicts the sense and behavior of responsibility.

-Intrinsic religious motivation significantly predicts the perceived level of self-regulation.

-The sense and behavior of responsibility significantly predict the perceived level of self-regulation.

To examine the relationship between university students' intrinsic religious orientation, responsibility, and self-regulation levels, a descriptive relational survey model was employed. The study population consists of university students enrolled at Çukurova University. To ensure that the sample represents the population as adequately as possible, the convenience sampling method was chosen. The study sample consisted of a total of 429 students from faculties affiliated with Çukurova University, with 306 (71.3%) female and 123 (28.7%) male participants. The participants' ages ranged from 18 to 49, with a mean age of 20 (SD = 3.02). The data collection form used in the research consisted of two sections: demographic variables and scales. The scales were the Intrinsic Religious Motivation Scale (IRMS), the Sense and Behavior of Responsibility Scale (SBRS), and the Perceived Self-Regulation Scale (PSRS). Data obtained through the form were entered into a computer and analyzed using the SPSS (25.00) package program. First, the assumptions of normal distribution were examined, and relationships between variables were analyzed using Pearson's product-moment correlation coefficient. To determine the predictive role of young people's intrinsic religious motivation levels on responsibility and perceived self-regulation skills, the simple linear and multiple regression techniques were applied.

To assess data distribution, kurtosis and skewness values were examined, and it was found that the data exhibited a normal distribution. Therefore, parametric analyses were performed. According to the Pearson correlation analysis, significant positive relationships were found between the intrinsic religious motivation scale and the "sense of responsibility" ($r = .217, p < .001$) and "responsibility behavior" ($r = .243, p < .001$) sub-dimensions of the responsibility scale. A positive relationship, reaching the level of significance, was also identified between intrinsic religious motivation and the "openness" sub-dimension of the perceived self-regulation scale ($r = .166, p < .001$). However, no significant relationship was found between intrinsic religious orientation and the "search" sub-dimension of the perceived self-regulation scale ($r = .075, p > .05$). Positive and moderate-level relationships were identified between "sense of responsibility" and the "openness" ($r = .359, p < .001$) and "search" ($r = .349, p < .001$) sub-dimensions of perceived self-regulation, and between "responsibility behavior" and the "openness" ($r = .358, p < .001$) and "search" ($r = .343, p < .001$) sub-dimensions.

The results of the correlation analysis showed that intrinsic religious motivation was positively associated with responsibility (both sense and behavior) ($r = .217; r = .243$) and with the "openness" sub-dimension of perceived self-regulation ($r = .166$). However, no significant differentiation was found in the "search" sub-dimension of perceived self-regulation ($r = .075$). Regression analyses revealed that the level of intrinsic religious motivation significantly predicted responsibility (both sense and behavior) and the "openness" sub-dimension of perceived self-regulation at a 6% level. Furthermore, responsibility (sense and behavior) was found to significantly predict perceived self-regulation at a stronger level (16%).

In conclusion, based on the data obtained from questionnaires administered to Çukurova University students, this study demonstrates that different dimensions of religiosity, especially an internalized understanding of religion, significantly and positively influence individuals' sense of responsibility and self-regulation skills. In light of these findings, it is essential to support individuals in acquiring religious and moral values primarily within the family, and subsequently at all levels of education, and to make these learnings applicable in all areas of life. Accordingly, families and educators are advised to provide young people with opportunities to evaluate, regulate, and control their own emotions, thoughts, and behaviors, as well as to adopt educational approaches that enhance individual self-awareness.